

Lőrinczy György:
A NÉGYSZÁZÉVES PATAKI DIÁK

– A sárospataki főiskola jubileumára –
1931 szept. 30.

Felejthetetlen emlékek májusi nagysokadalma zsong körülöttem is és lelkem bizalmas mélységeiben is, mint a szabadjára bomlott méhraj. A méhkirálynő szüntelenül keresi a maga királyát, de sohase találja meg. Éppen, mint mi kergetjük az élet csalfa királynőit: a vágyak és álmok csalóka délibábjait.

Dolgozóműhelyem falán, az íróasztalom fölött, aranyrámába foglalva, megsárgult repkénylevelél függ, amit egyik jó barátom, Radnai Rezső kultuszminisztériumi h. államtitkár, akivel éveken át együtt dolgoztam a kisdédóvás fejlesztéséért, a Kazinczy Ferenc széphalmi sírjáról szakított és zarándok kóborlásából nekem hozott. Ez a repkénylevelél merőbe más, mint a többi; éppen, mint maga Kazinczy; nem hiába, hogy az ő szívéből hajtott ki és a mi szívünkhöz jutott. Ez a repkénylevelél nem sírvirág, nem a halál és az enyészet gyászvirága, hanem a föltámadás, a halhatatlanság, az örökkévaló diadal nagy babérkoszorúja: apoteózis, megdicsőülés.

Itt, körülöttem, a képzelődés teremtő csöndjében meg-megszólal, s a csöngetyűszóban, amit muzsikál, a *Múlt* minden szépségkirálynője ott ragyog, mesél, dalol és ünnepel. A méhraj itt nyüzsög és zsongásában itt röpdés a csöngetyű és a csöngetyűszóban az emlékek halhatatlansága. Fülembe botlik az első iskola első csöngetyűszava, tétován kóborolva, mintha az idők szellemei között épp engem keresne, hogy halkán megismételje az élet és az első iskola legelső mementóját és legelső kérdését.

Abban a kisgimnáziumban, amelyikbe legelőször léptem, s amelyikben a *Hit* és a *Tudás* legelső forrására leltem, a legelső szó a csöngetyűé volt. Az ő hívó szavára tódultunk össze a kisiskola nagytermében valamennyien: a diákok is, a professzorok is.

Nagyon furcsa volt mindez. Mintha csak tréfája lett volna az igazi gimnáziumnak. A kis furcsát algimnáziumnak hívták, nyilván, mert a gimnáziumból csak az alsó hat osztály volt meg benne, de azért több joggal hívhatták volna félgimnáziumnak, mert benne igazán minden csak fél volt s talán még a fél is csak félig fél. Mindehhez képest tehát magunk is csak féldiákok voltunk, afféle kis kamaszok. De hiszen a professzoraink is csak félig voltak tanárok. A lelkük félig akkor is negyvennyolcas meg vörössipkás honvéd volt: félig bölcs, félig hős. De mint emberek – egész emberek. Csupa vir probus: emberszerető, türelmes, jóságos és igazságos valamennyi. Keveset beszéltek, sokat tanítottak.

A csöngetyű már első megszólalásával előre kikotyogott mindent. Komolyan, mintha Rákóczi nagyharangja volna, tette föl a komor kérdést: *dic, cur, hic?* Mondd meg, miért vagy itt?

Ha mi azt tudtuk volna! Hiszen éppen azért mentünk az iskolába, hogy megtanuljunk, miért vagyunk ott. Ott, a kisiskolában és amott, az élet nagy iskolájában.

Erre tanítottak ők, az öreg félhónvédek. Az egyik mindjárt ott, a szeptemberi nagycsődület kellős közepén fölemelte ráncos, öreg mutatóját és rámutatott az iskola főfő parancsára:

– Ingrato homine nihil terra pejus alit. (A háládatlan embernél nincs nagyobb nyúge a földnek.)

Holt nyelven élő igazság. Aki hallja, meghökken, aki először hallja, sohase felejt el. Tehát a hálátlanság a legnagyobb bűn! Az ember végesvégig botorkál az életben, jóformán azért, hogy el ne essék, de csak az esik el, aki megszegi az örök törvényt: aki hálátlan. Erkölcsileg csak az bukhat el. Hosszú botorkálásom közben, míg az út végére jutottam, minduntalan a fülembé csöngött és szinte ösztökélt és kényszerített, hogy az első csöngetyű szavát tovább adjam. A hála apostolává tett, a lelki élet legszebb szépségének apostolává. A csöngetyű parancsolt, sugalmazott és fegyelmezett és én alázatosan meghajoltam. Valahányszor új iskolát vagy iskolai intézményt megnyitottam vagy fölavattam, mindig azt az intelmet véstem a lelkekbe, nem győztem eleget ismételni: *ez az iskola mindig a háládatosság iskolája legyen!* Ma is azt hiszem, hogy a csöngetyűszóban az ember minden életbölcösséget megtalál. Mert megtalálja az – Istent.

Mi azzal kezdtük az iskolai esztendőt minden szeptemberben. És aratáskor Kazinczy Ferencsel végeztük be. A furcsa kisgimnáziumban Istennel indultunk és Kazinczy Ferenchez érkeztünk. A viszontagságos és óriási *Múlt*, vagyis a XIX. század közepe táján, a Magyar Tudományos Akadémia kitüntető pályadíjjal koszorúzott meg egy képet, melynek címe és tárgya ez volt: *Kazinczy Ferenc apoteózisa*. Babérkoszorús piedesztálon áll a *szent öreg*, s körülötte és előtte a koszorúk sokaságával hódolnak a magyar nyelv, a magyar irodalom, a magyar lélek és a magyar nemzet halhatatlan géniusza. Névtelen művész alkotása, akit ősi tradícióink szerint régen elfelejtettek; *Plachy Ferenc*nek hívták. Diadalkoszorúval indult el ő is művészi pályáján, amit mint kisvárosi, rimaszombati fotográfus fejezett be, a magyar lángelmék ismert közös sorsának vérlázító példája szerint. Íme, a hatalmasok hálátlansága eltemette, azt hiszem, maga az Akadémia is elfelejtette, én megőriztem és megáldom emlékét a mi kis csöngetyűnk szavával és nevében: *ingrato homine nihil terra pejus alit!* A Kazinczy Ferenc halhatatlansága a Plachy Ferenc régen elporladt művészi ecsetjének is halhatatlanságot biztosítson!

Az évzáró Kazinczy-ünnepély volt tulajdonképpen a mi furcsa kis félgimnáziumunk beszámolója, amelyen a város nagy nyilvánossága és az iskolai potentátok előtt mutattuk be, mit csináltunk az esztendő folyamán. Mit tanultunk, mit dolgoztunk, mit haladtunk. A terem falai tele voltak képekkel, koszorúkkal, zöld gallyal, tarka virágokkal, bokrétákkal. Az arcokon a lelkesedés tűzrózsái égtek, kis diákszívünkben az öntudat büszke oltártüzei. Mindezt mi szereztük! A kemény potentátok szigorúan néztek ránk. De a fejünk fölött ott függött, dús virágkoszorúk között a Plachy Ferenc festménye, amelyről Kazinczy Ferenc szelleme mosolygott ránk és titokban gyöngéden és biztatóan megsimogatta gyermekfejünket.

Hát ilyen volt a mi furcsa kis félgimnáziumunk! Csak pitvara volt, a határra tolt kemény kis bástyafoka az igazinak, a nagynak, az egésznek, de benne már előérez-

tük az igazinak szent leheletét: a turáni ősmagyar lélek szépségeit. Az igazit, ennek a léleknek a teljességét, virágos kertjét, hatalmas várát, magát a turáni legyőzhetetlen magyar *Siont*, Sárospatakon találtuk meg. Az egész gimnáziumot, az egész professzort és az egész szellemet, hitet, tudományt és ami mindebből kialakul: a magyar jellemet, vagyis a pataki diákot: Kazinczy Ferencet, Tompa Mihályt, Pósa Lajost.

Mi az a pataki diák? Mi az a Sárospatak? Azt csak az tudja, aki a magyar faj egész lelkivilágát mindenestül át tudja érezni. Az hallgató képzelődve, egységes képbe foglalja össze emlékeivel együtt Sárospatakot és akkor káprázó szeme előtt megjelenik az óriás, örök nagy magyar diák: Sárospatak. Akinek szellős köpönyegét hiába tépi a fürgeteg, hajthatatlan akaraterejével, rendületlen hitével, keserű humorával, pajkos, nótás kedvével és megszegett, bús nagy tatárfejével semmi vihar se bír. Nemcsak maga a diák a diák. Az egész diákban benne van a professzor is. Annak turáni lelke, jelleme árad széjjel a diákság lelkében és ezt a lelket hordja, őrzi és ápolja s a magáénak érzi a professzor is. Diák a pedellus is, aki örökdiák a diákélet rendjén. Sőt maga az avatag ősi iskola, mely egyforma gyöngéd, nem is apai, hanem anyai szeretettel magába öleli át a kis mendikánst és a nagy legátust egyaránt. A csöngetyüszo: diáknóta és a diáknóta maga is csöngetyüszo. Hit és költészet, zsoltár és szerelmes nóta; orgonaszó és pásztortilinkó: a lélek magyar orgonája. Mindezt a humor aranycsillogású fátyla borítja be: nagy, szelíd, derűs vigasztalásául a küzdelmes életnek. A humornak azonban van egy bibéje: körülötte szüntelenül ott settenkedik a cinizmus árnyéka és lesi a rést, amelyen a lélekbe bújhat. Hogy van az mégis, hogy a pataki diák szinte hírhedt humorában sohase találunk cinizmust? Inkább keserűséget, de többnyire mély komolyságot. Erkölcsi tartalmat mindenestre. Ennek is magamagában van lélektani magyarázata. Az öreg pataki diák mindenestül, szüntelenül, egész lelki fejlődésében és életében a puritán erkölcs hatásai, ellenőrzése és szigora alatt áll. Ebben van szellemének egysége is: hitében, ahol jellemvonásai egyesülnek. *A Sionnak hegyén, Úristen, Tiéd a dicséret!* A négyszázéztendő pataki öreg diák ősi szellemével két bűn összeférhetetlen: a hitetlenség és a hazafiatlanság. Mindakettő a cinizmus, a hálátlanság fattyúhajtása.

Mi, a magyar Sion fáradt, öreg vándorai, nem tanultunk bűnt se a pitvarban, a kisgimnáziumban, se a templomban: a négyszázéztendő diák nagytemplomában. Az illúziók szépséges virágait szaggattuk mindenütt; nekik köszönhetjük az első és az utolsó illúziót egyaránt és azt a megnyugtató öntudatot, hogy hosszú utunkat nem jártuk hiába, erőnk szerint becsületesen szolgáltuk magyar fajunkat, hazánkat, nemzetünket: Sion legkedvesebb rózsakertjében.

Most az út végén, az elmúlt idők ködéből újra előcsendülnek a régi csöngetyük és fölteszik a kérdést: *dic, cur hic?* Könnyező szemmel és mosolygó szívvel rebegjük felé a hála meghatott szavát: köszönjük, Sion, négyszázéves öreg pataki diák! Köszönjük Istent, akit hitünkkel a lelkünkbe adtál, és köszönjük Kazinczyt, a nemzeti föltámadás halhatatlan reménységét, erejét, bizalmát, magaföláldozó szent buzgóságát! Te vagy a mi sziklavárunk ma is, a mi szent hegyünk, a magyar haza

nagy magaslata, amiről a világot nézzük: iránytű, csillagvizsgáló, tábori erődítmény, rádiumtelep és gyémántbánya. Ha a régi kérdést megismételed: *dic, cur hic?* Mi a régi hittel feleljük: ezért. Ezért vagyunk itt, nagy ünneped fényes bokkrétái között. Hogy meghajoljunk viharvert büszke falaid, múltad dicsősége és hajthatatlan magyar szellemed előtt, drága Sionunk, négyszázesztendőös pataki öreg diák! Hogy fölzokogjon szívünkből a hála, a hit és a hazaszeretet, vagyis minden, amit tőled kaptunk és általad szereztünk, összeszedtünk ősi szép hazánknak, amit az irigyek széjjelmarcangoltak! Mi a te fiaid vagyunk: Sion fiai, s te az őrtálló szent hegy, amiről a Lomnici-csúcsra és Adria hullámaira pislogunk! Amelyen állva, elődbe szórjuk koszorúinkat s az égre sóhajtuk imádságunkat és gyötrelmünket:

A Sionnak szent hegyén, Úristen,
Tiéd a dicséret!

In: Magyar csodák, *Singer és Wolfner*, 1936